

Keresztéte

Településképi Arculati Kézikönyv
2017

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés, köszöntő

II. A település bemutatása

II.1. A térség, település helye a térségben

II.2. A település szerkezete

II.3. A település történeti adatai

III. Településkép, településkarakter

III.1. A táj karaktere

III.2. Az épített környezet általános karaktere

III.3. A lakóépületek építési korszakai

III.4. A hagyományos parasztház

III.5. A XX. század második felének lakóépületei

III.6. Építészeti részletek

III.7. Középületek

III.8. Utcák, terek, közterületek

III.9. Szobrok, fészületek, utcabútorok

III.10. Kerítések

III.11. Melléképületek, gazdasági épületek a lakóportán

III.12. Gazdasági, ipari épületek

III.13. Külterületi épületek

III.14. Reklámhordozók és egyéb műszaki berendezések

III.15. Műszaki infrastrukturális létesítmények

III.16. Növényzet

IV. Karakterterületek lehatárolása

IV.1. sz. karakterterület: Szeres-szérűs

IV.2. sz. karakterterület: Félutcás

V. Hivatalosan védett értékek

V.1. Tájértékek

V.2. Örökségvédelem

V.2. Helyi védelem

VI. Építészeti ajánlások

VI.1. Javaslat helyi védelemre

VI.2. Általános ajánlások

VI.3. Karakterterületenkénti ajánlások

VI.4. Közterületi ajánlások

VI.5. Reklámhordozók, egyéb műszaki berendezések

I. Bevezetés, köszöntő

Mélyen bent, a Cserehát belsejében, kis völgy végében bújik meg az apró, alig pár házas falu, Keresztéte. Gyönyörű kis ékszerdoboz egy pazar tájban. Már mérete okán is kedves, de külön bájossá teszi fönmaradt régi házai, ősiséget őrző szerkezete, ligetes, erdős terei, a középen csordogáló patak. Országos unikum az itt megőrződött iskolakápolna, amely változatlan formában maradt fenn az 1920-as évek óta. Mintha Nyilas Misi és társai világába csöppennénk. Belegondolni is hihetetlen, hogy évtizedek óta keresztéteiek generációi ültek ugyanezekben a padokban. Annak idején a kis falu „kettő az egyben” elv szerint oldotta meg az iskolát és a kápolnát. Az épület vasárnap templom, hétköznap iskola volt.

Az egykor virágzó faluból a hétköznapi életet szinte eltűntette az elzártság, a magára hagyottság, s az ezzel járó szegénység, elvándorlás, előregedés, szolgáltatások hiánya, a modern élet feltételeinek szűkös lehetőségei. A település új utakat keresett, s a még itt élő keresztéteiek az idegenforgalomban találták meg a település jövőjét. Az idelátogató vendégekkel kívánják megosztani mindazt az értéket, amit ez a hely kínál; a csendet, nyugalmat, békességet, a természetközelségét, harmóniát, s egy száz évvel ezelőtti élet hangulatát. Mindezek segítségével próbálnak megmaradni, otthonukat megtartani.

Reményeink szerint a maga eszközeivel jelen arculati kézikönyv is e célt szolgálja, amelyet a 2016. évi LXXIV. törvény felhatalmazása és kötelezése révén készítünk, s amelyben szeretnénk megmutatni a csereháti Keresztéte építészeti és környezeti értékeit, meghatározni, azonosítani a település karakterét, annak jellegzetes jegyeit. Ezáltal útmutatóként is szolgálni az itt tervezett építésekhez, a településképi, a környezet alakításához mindenkinek, a település polgárainak, döntéshozóinak, szakembereknek. Itt, a csertölgyek alatt.

II. A TELEPÜLÉS BEMUTATÁSA

II.1. A térség, település helye a térségben

A Cserehát szelíd lankáival, ligetes erdeivel, a dombok és az erdők közt megbújó falvaival, a szépséges vidékkel, távol a nagyvilági nyüzsgéstől, maga is a csoda. Mintha egy falusi turisztikai prospektus elevenedett volna meg, de ez itt hamisság nélküli valóság. Azonban, amíg az idelátogatóknak föltöltődési, nyaralási, elvonulási lehetőség, addig az itt élőknek a mindennapi valóság, a hétköznapokkal és ünnepnapokkal együtt. A haza, az otthon. Itt szeretnek és szeretnének, itt akarnak élni. A külvilágnak, a társadalomnak és az államnak is felelőssége, hogy itt is megkapják az állampolgárok, ami jár, hogy legalább a külső körülmények ne nehezítsék a megmaradást, az ittélést.

A Cserehát az Északi-középhegység kelet-nyugati irányú láncolatában a Zempléni-hegységet és a Bükköt összekötő dombvidék. Észak-déli viszonylatban a Gömör-Szepesi Érchegység és az Alföld között képez átmenetet. Nagyrészt erdővel borított, nevét is a ma is sok helyen megtalálható csertölgyesekről kapta. A Hernád és a Sajó, Bódva folyók völgyei között terül el. A dombvidék átlagos magassága 250-300 m.

A terület Trianon előtt a Kassa központú Abaúj-Torna vármegyéhez, azon belül legnagyobbbrészt a Szepsi székhelyű Csereháti, kisebb részben a Szikszói és a Tornai járáshoz tartozott. A Kárpát-medence egykori közigazgatási egységei a környezeti, domborzati, természeti adottságokhoz igazodóan alakultak ki, így leszögezhető, hogy Trianonnal a térség leszakadt, északra lévő, ma Szlovákiához tartozó természetes központjairól. Észak felé a határ, az ország belseje felé pedig a távolság és a vidék magára hagyása tette elzárttá.

A Cserehát belső kelet-nyugati irányú fő tengelye természeti és domborzati adottságainál fogva a Rakaca-patak völgye. Innen nyílnak északi irányban völgyek utakkal az északi dombvonulat lábainál megbújó falvak felé, melyek egyike Keresztéte.

A korábbi évszázadokban a vidéket gráfszerűen hálózták be az utak, minden település minden irányban összeköttetésben állt a szomszédaival, akkor is, ha az utaknak keresztül kellett kapaszkodniuk egy-egy dombháton is. Modern úttá azonban elsősorban az észak-déli völgyi utak épültek ki, így a hálózat többi eleme földút maradt, a térség közlekedési hálózata egysíkúvá, Keresztéte zsákfaluvá vált.

II.2. A település szerkezete

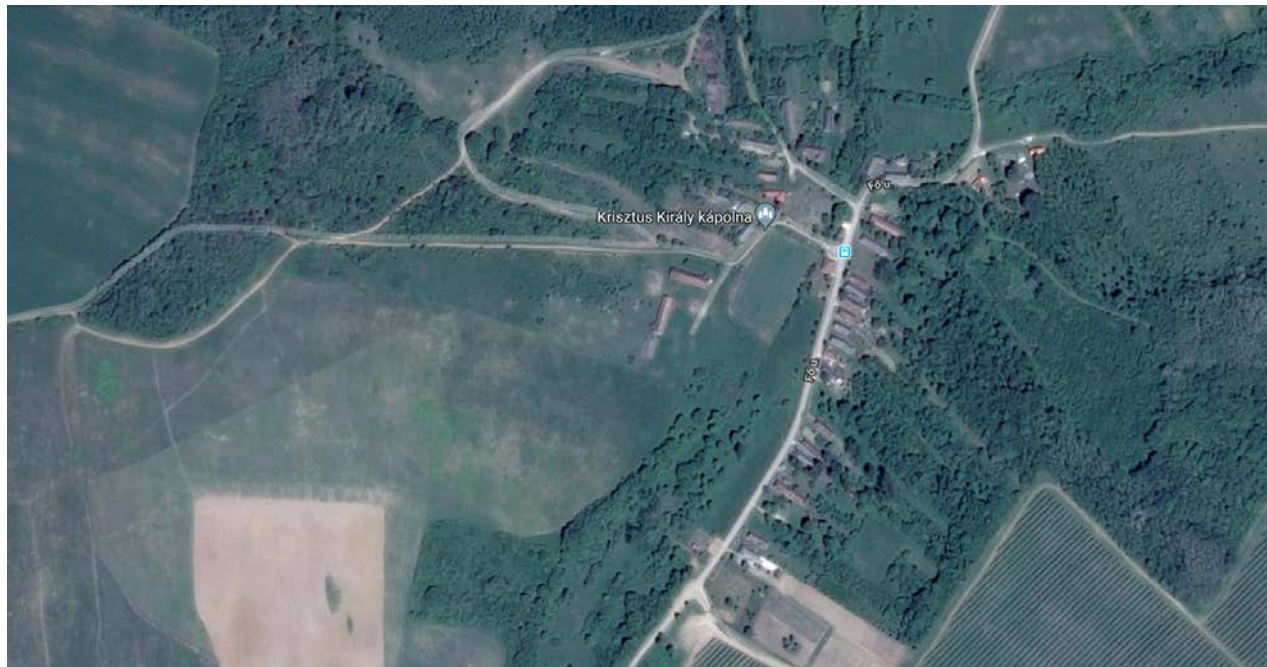
A település az egyik jellegzetes csereháti típusnak a szép példája. A falu a kiszélesedő völgyben szervesen települt meg, azaz nem utcák mentén, hanem egy csoportban szétszórtnan épültek a házak. Ezt az ősi, kora Árpád-kori szerkezetet őrzi mai napig a falu régebbi, belső része. Ennek központjából indultak sugárirányban az utak minden szomszédos falu felé. Aztán az elmúlt 200 évben a Szászfa, egyben az ország belseje felé vezető, s így legfontosabb útvonal mentén hagyományos úti falurész épült ki, igaz, csak féloldalasan.

Első katonai felmérés (1763-1787)

google térkép 2017

II.3. A település történeti adatai

A település első ismert okleveles említése 1299-ből való. Keresztéte község egykor az Abaúj-Torna vármegyei Tornai, ma a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Encsi járáshoz tartozik.

Fényes Elek 1851-es leírása szerint a falu szinte teljes egészében magyar és római katolikus volt 137 lakossal.
„Keresztéte, Abauj vmegyében, magyar falu, 129 kath., 8 zsidó lak. F. u. többen.”

1896-ban 26 házban 151 magyar lakosa volt. Napjainkra a házak száma nem változott, de a lakosság jelentősen megfogyatkozott; 26 lakosa és 28 háza van. (2017. KSH).

A település közigazgatási területe 397 hektár.

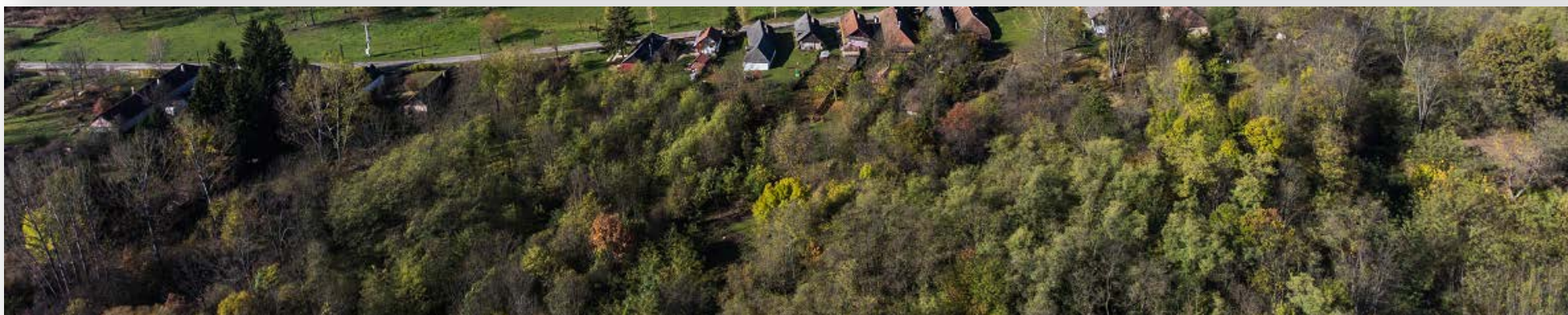

III. TELEPÜLÉSKÉP, TELEPÜLÉSKARAKTER

III.1. A táj karaktere

A Keresztétét övező táj részben erdős, részben művelés alá vont dombvidék.

III.2. Az épített környezet általános karaktere

A teljes település egységes, hagyományos csereháti arculatot őriz.

III.3. A lakóépületek építési korszakai

Miután a település épületállományának a döntő többségét a lakóházak teszik ki, így ezek különböző generációi jelentik a leghangúlyosabb karakterképző építészeti elemet.

A történelem folyamán, általában véve, magyar falu épületállománya és így arculata, többször is változott. Felsőgagy építészete többé-kevésbé igazodott, megfelelt az általános trendnek, de tapasztalhatók eltérések is. A XIX. század végéig általában a magyar falusi parasztház többnyire földfalazatú (vályog, vert, v. tapasztott), esetleg kőfalazatú, szalma-, zsúp-, fa- és egyéb növényeredetű fedéssel ellátott, hagyományosan kettő-, vagy háromsztatú, tornác nélküli.

III.4. A hagyományos parasztház

A magyar népi kultúra fénykorában XIX. század végén országosan is megújul a magyar parasztház, változatlan alaprajzi kialakítással, de már jellemzően téglafalazattal, cserépfedéssel és ami a legfontosabb, tornáccal újul meg.

A XX. század fordulóján kezdik többségében fölváltani a fatornácokat a falazott oszlopokkal kialakítottak.

Föltehetően ekkor alakul ki az egész Cserehátra jellemző füstlikas, ritkábban (inkább a tornai részen) kontyolt, utcára merőleges gerincű nyeregtetővel fedett, tornácos parasztház. A tornác már általában falazott oszlopos.

Föltételezésünk szerint, amíg a faoszlopok voltak használatban, addig általánosan elterjedt lehetett az előtornác, azaz a tornác befordítása az utcai, rövidoldali homlokzat elé is. A faoszlop falazottra váltásának egyik lépcsője, amikor csak a legelső, a sarkon lévő oszlop falazott (ez esetben nincs előtornác), s a többi megmaradt fának. Így az utca felé módosabb homlokzatot mutat a ház.

Arra is van azonban példa, hogy az előtornác is falazott oszloppal valósul meg.

Ez, az előbbiekben taglalt XX. század eleji parasztháztípus nagy számban fönmaradt, s ma ez testesíti meg a hagyományt Keresztétén. Egy sajátos, tovább fejlődött csereháti lakóházváltozat, a középtornácos típus. Itt a ház utcai végén a tornácot elfoglalja az utcai két szoba. Ez a típus viszonylag kései, az egész vidéken keveset találunk belőle, akkor is általában a települések szélén.

III.5. A XX. század második felének lakóépületei

A szocializmus időszakának elején még a hagyományos formájú házakat építették, csak kevésbé díszes formában. Utána két nagy átépülési hullám következett országosan a magyar falu arculatában, ezek azonban Keresztétét érdemben nem érintették. Az elzártság miatt csak egy-két ház épült a faluban ebben az időszakban, de azok sem önálló telepszerűen, hanem korábbi parasztházak elbontásával azok helyén.

A „Kádár-kockák”

A magyar falu első nagy szocialista időkbeli átépülési hulláma, az 1950-60-as évek sáttortetős, kb. 10x10 m alapterületű kockaházai, az újonnan „Kádár-kockáknak” nevezett családi házak. Elmondható, hogy ma ez a legjellemzőbb az átlagos magyar falu képében, Keresztétén azonban összesen csak kettő ilyen ház épült.

1970-80-as évek házai („OTP-lakások”)

Az 1970-1980-as években általánossá vált a központi típustervek alapján történő családi ház-építés. Ezeket a házakat közönségesen OTP-háznak is nevezik. Jellemzően emeletesek, az addigi léptéket meghaladóak voltak. Épp ezért, meg a finanszírozási feltételeknek és a hirtelen demográfiai növekedésnek is köszönhetően ezek általában új osztású tömbökben valósultak meg. Valószínűleg hiba volt az akkori falusi lakosság terelése a nagy anyagi áldozattal járó, többgenerációs szintes házak építése felé. Ezek az épületek később, a fiatalok elköltözésével, sokszor kihasználatlan monstrumok lettek. Keresztétén ebből egy darab sem épült.

Kortárs építészet

Kortárs családi ház a faluban nincs, inkább felújítások fordulnak elő, de azok is csak elenyésző számban.

III.6. Építészeti részletek

Tornác

A térségben jellegzetes tornácforma a háromkaréjú (v. más néven lóhereívíű) boltíves nyílású. Ez a tornáctípus szinte egész Észak-Magyarországon nagyszámban előfordul, Borsodtól Zemplénig. Eredetére biztos forrásunk nincs, de föltételezzük, hogy a görög-katolikusok fejezték ily módon ki hovatartozásukat házukon is. Ezzel szemben a református és római katolikus magyarság inkább egyenes záródású tornácokat épített. Mivel már a XIX. században is többségében magyarok lakta település volt, többségében egyenes záródású tornácok épültek, háromkaréjos tornáccal nem találkozunk. A tornácoszlopok általában falazottak, négyszög keresztmetszetűek és díszítetlenek, tagozat (fejezet, lábazat) nélküliek, de jellegzetes oszloptípus itt a nyolcszög keresztmetszetű falazott, fejezettel ellátott oszlop is. Elsősorban a lejtős terepen (leesés ellen) előfordul a falazott mellvéd. Az országos jelenséggel ellentétben ezen a vidéken a tornácok sehol sem kerültek utólagos beüvegezésre.

Nyílászárók

A hagyományos XX. század eleji parasztházak ablakai szép mives asztalosmunkák.

Vakolatarchitektúra

A vakolatarchitektúra (vakolt díszítés) nem túlságosan elterjedt, az épületek általában egyszerűek, díszítetlenek. Nem is volt szükség a díszítésre, mivel aházak arányossága már egyszerűségében is harmonikus szép megjelenést eredményezett. Egy-két épület azonban gazdagon díszített.

Színezés

Hagyományosan a parasztházak fehérre meszeltek voltak. Napjainkra jelentősen átszínezésre kerültek. Nem idegen a színezés, de az eredeti házakhoz az eredeti fehér szín illik leginkább. Nem találtunk eredeti példát a térség más falvaira egyébként jellemző vöröses barna színezésre, lehetséges, hogy itt ez nem volt hagyomány.

III.7. Középületek

A XX. századig a magyar falu szinte egyetlen középülete a templom volt, illetve ide számíthatjuk a kúriákat, paplakokat is. Ha voltak is egyéb közösségi funkciók, pl. kocsmá, azok is inkább lakóházakban, vagy azokhoz hasonló épületekben nyertek elhelyezést.

A modernizációval a XX. századra megjelentek egyéb középületek is, a paletta színesedett.

Szagrális épületek

A településen eredetileg templom nem volt, a római-katolikus iskolakápolnát a XX. században építették.

Kúriák

A településen kúriáról nem tudunk.

Egyéb középületek

A településen középületek nem épültek.

III.8. Utcák, terek, közterületek

Útkialakítások, keresztmetszetek

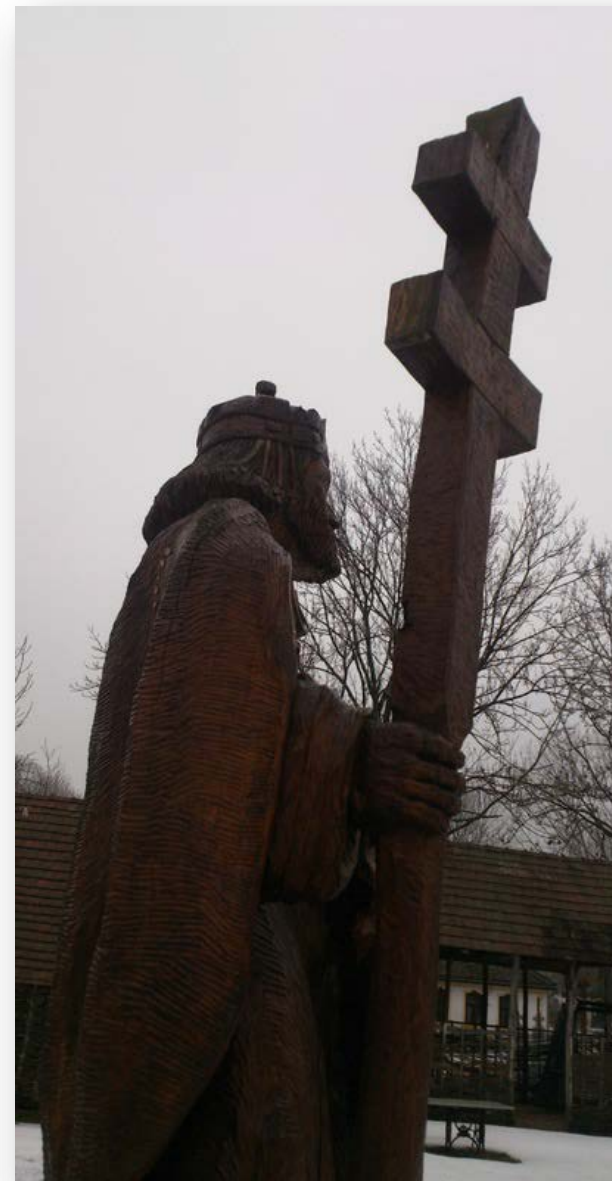
A településen az utca fogalma szinte mellékes, az egész közterület egy nagy teresedés, amely szépen berendezett, növényesített.

III.9. Szobrok, feszületek, utcabútorok

III.10. Kerítések

A hagyományos kerítés fából készült, köszönhetően a környező erdők biztosította alapanyagának. Ezek jellemzően áttört léckerítések. A leceket hagyományosan barnára festették.

A XX. század polgárosultabb, drót-, vagy sodronyfonatos mívés kerítéstípusok a településen jellemzően nem jelentek meg.

III.11. Melléképületek, gazdasági épületek a lakóportán

Több portán megtalálhatók a lakóházak mögött a gazdasági épületek. A magyar falusi porta hagyományaihoz illően a lakóház folytatásában, hosszanti irányban. Több helyen megvan az egykori nyári konyha is. A csűr, pajta keresztbe fordítása nem jellemző.

A portákon sok helyen megvannak még az egykori kutak.

III.12. Gazdasági, ipari épületek

III.13. Külterületi épületek

Nincsenek.

III.14. Reklámhordozók és egyéb műszaki berendezések

Mivel a településen kevés a cég, a vállalkozás, így cégek, cégfeliratok csak elenyésző számban, reklámhordozók szinte egyáltalán nem találhatók.

III.15. Műszaki infrastrukturális létesítmények

Jelentős a vízfolyások szerepe a településszerkezetben, az utak szinte mindenütt ezek mentén futnak. Így nagy jelentőségűek az ezeken átkelési lehetőséget biztosító hidak. A hidaknak általában nincs méltó hídfőjük.

III.6 Növényzet

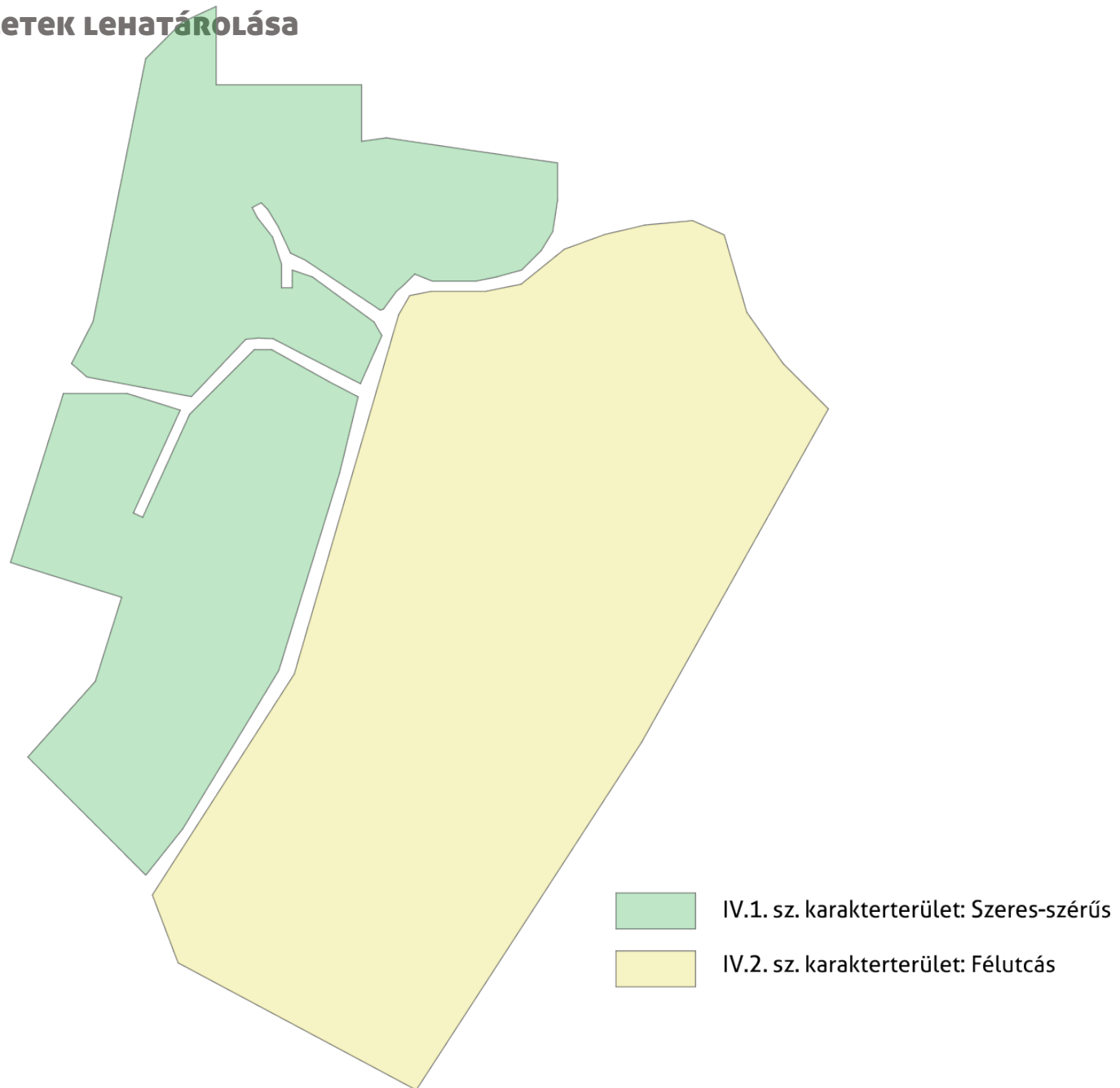

IV. KARAKTERTERÜLETEK LEHATÁROLÁSA

IV.1. sz. karakterterület: Szeres-szérűs

A település régi magja ősi szerkezettel

IV.2. sz. karakterterület: Félutca

A bejövő főutca ("egyutca") féloldali egységes beépítéssel és arculattal.

V. Hivatalosan védett értékek

V.1. Örökségvédelem

Az illetékes örökségvédelmi hatóságtól hivatalos adatszolgáltatást nem kaptunk. Tudomásunk szerint Keresztétén a következő értékek állnak országos örökségvédelem alatt:

Műemlékek:

- 10371 [2847] azonosítón népi lakóház (hrsz: 32) - Fő utca 16.
- 10372 [2848] azonosítón népi lakóház (hrsz: 34) - Fő utca 18.
- 10373 [2849] azonosítón népi lakóház (hrsz: 36) - Fő utca 20.
- 10374 [2850] azonosítón népi lakóház (hrsz: 42) - Fő utca 25.

V.2. Tájértékek

Keresztéte Község területét érinti a HUAN20002 Rakaca-völgy és oldalvölgyei nevű Natura 2000-es helyszín, mint kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület.

Az Országos Területrendezési Terv védelmi övezetei közül a „Magterület”, és az „Országos ökológiai folyosó” és a „Tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő terület” övezete érinti Keresztéte közigazgatási területét.

Az Aggteleki Nemzeti Park Keresztétén a következő tájértékeket tartja nyilván:

1.) Lakóház, Fő utca 20.

Cseréppel fedett, kontyos tetős, fehér színezetű, mellvéd nélküli fatornácos ház, hagyományos bútorokkal és tárgyakkal berendezve. Jelenleg Kaptár Vendégház néven üzemel.

2.) Római katolikus templom

Egyhajós, fehér színezetű templom, kisméretű toronnyal. Hajója szürke palával, gúllasisakos tornya lemezzel fedett.

3.) Utcakép, Fő utca

V.3. Helyi védelem

VI. ÉPÍTÉSZETI AJÁNLÁSOK

VI.1. Javaslat helyi védelemre

Helyi védelemre javasoljuk a következőket.

Fölsorolt hivatalos védettség alatt álló objektumok mellett értéknek tartjuk továbbá a következőket:

Építészeti hagyomány:

Csereháti füstlikas, tornácos lakóház

Előtornácos háztípus

Nyolcszögkeresztmetszetű fejezetes tornácoszlop

Földszintes, utcára merőleges gerincű, 38 fok körüli tetőlejtésű, oldalhatáronálló beépítési mód

Léckerítések

Területi védelemre javasoljuk a település belterületének egészét.

Egyedi védelem

Iskolakápolna

Lakóházak, Fő utca 17. 21. 22. 23. 24. 27. 29. 33.

Külterületi szobrok

Látványvédelem:

a belterület, a patak völgy látványa

a táj az egész közigazgatási külterületen

Hagyományok őrzése

A település egységes dombvidéki falu arculatát mutatja. Javasolt az egység és az arculat őrzése, az építészeti és arculati minőség megőrzése. Javasolt a falusias jelleg megőrzése. Szinte kizárólagosan előnyben kell létesíteni az utcára merőleges gerincű, füstlikas, vagy kontyolt nyeregtetőt. Javasolt tornác létesítése.

Beépítési mód

Oldalhatáronálló legyen.

Szintszám

A lakóépületek inkább földszintesek legyenek, a tetőterek beépíthetők.

Tető

A tetőnél általában a 38 fok körüli lejtésű javallott. A mediterrán és az amerikai típusú ház 30 fok alatti tetőlejtéssel idegen a táj- és faluképben. Általában a cserépfedés alkalmazását javasoljuk.

Kerítések, kapuk

Javasoljuk a fa léckerítések használatát barna színezéssel.

Középületek

A középületek lehetőleg magas minőségben készüljenek, rangjukhoz méltó domináns középület jelleggel. Amennyiben családi ház, vagy parasztház kerül átalakításra, javasolt kiemelt bejáratok, árkádok alkalmazása a középület jelleg erősítése érdekében.

Anyagok

Javasoljuk a természetes, vagy természetközeli és hagyományos anyagok használatát.

Épületszínek

Az épületek színezésére elsősorban a fehér színt javasoljuk az egység megőrzése érdekében. Másodsorban elfogadhatóak a pasztelszínek is. A harsány színeket pedig kifejezetten tiltani kell.

VI.3. Karakterterületenkénti ajánlások

A karakterterületeken az épületállomány karaktere megegyezik, így külön ajánlásokat nem fogalmazunk meg. Az eltérések a településszerkezetben mutatkoznak meg.

VI.4. Közterületi ajánlások

A közterek formálásánál és az utcabútorok kialakításánál javasoljuk az egyszerű és természetes anyagok és formák használatát.

Javasolt az útszegélyezések, padkák rendbetétele, az árokpartok növényesítése, virágosítása.

Külterületeken is kerüljük a rikító színeket. Az épületek körül fásítás legyen.

Szép példák útburkolatokra, gyalogosfelületek szintbeni elválasztására

Modern, de a hagyományos formákat megidéző lakóházak, melléképületek (más településekről)

Példa más településről falusi léptékű középületre

VI.5. Reklámhordozók, egyéb műszaki berendezések

A településen ma nem gyakorlat a reklámozás, így csak néhány általános javaslatot fogalmazunk meg. Az épületeken elhelyezendő cégfeliratok, cégérek arányukban, léptékükben igazodjanak a fogadó épülethez.

Szükség esetén általánosságban a kerítéskapuk oszlopára szerelt cégérjellegű cégtáblákat javasoljuk. Hordozóanyaguk elsősorban fa legyen. Mérete ne haladja meg a 80/60 cm-t.

Épületek, építmények reklámcélú teljes beborítását, színezését kerüljük.

Forrás:

Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára 1983.

<https://hu.wikipedia.org>

mapire.eu

Magyarország városai és vármegyéi I. kötet: Abaúj-Torna vármegye és Kassa (Apolló Rt. Budapest 1896)

Népi építészet a Kárpát-medence északkeleti térségében (Miskolc-Szentendre 1989)

Balassa M. Iván: A parasztház története a Felföldön (Miskolc 1994)

Fényes Elek: Magyarország Geographiai Szótára (Pest 1851)

Sárközy Sebestyén - Nováki Gyula: A történeti Abaúj-Torna megye várai (Az őskortól a kuruc korig)

Borsod-Abaúj-Zemplén megye falvainak táji, építészeti arculatvizsgálata (Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Kar Építészettörténeti és Elméleti Intézet, 1993)

Készítette: Keresztéte Község Önkormányzata

Krasznokvajdai Közös Önkormányzati Hivatal

3821 Krasznokvajda, Scholtz Albin tér 3.

Telefon: +3646458116

E-mail: hivatal@krasznokvajda.hu

Polgármester: Nevelős Barnabás

Jegyző: Dr. Kerékgyártó Judit

Készítette: Szunyogh László és Taba Benő

Szerző jogok fönntartva.

Települési főépítész: Taba Benő

Design: Tari László

Fényképek: Taba Benő

Légifotók: Tóth Dávid

Betűtípus: Aller, Aller display